Козубенко Л. М.

Університет Григорія Сковороди у Переяславі

ПРОЦЕС МОРАЛЬНОГО ЗАНЕПАДУ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАСЛІДОК ЗГУБНОГО ВПЛИВУ СОЦІУМУ У РОМАНІ ТЕОДОРА ДРАЙЗЕРА «АМЕРИКАНСЬКА ТРАГЕДІЯ»

У статті розглядається проблема морального занепаду особистості як наслідок згубного впливу соціуму в романі Теодора Драйзера «Американська трагедія». Звертається увага на те, що головний герой роману Клайд Гріфітс зображується автором як людина зі слабкою волею до мирських втіх і водночас цілеспрямованим юнаком, який протягом усього життя скерований єдиною метою – досягти успіху й багатства.

«Американська трагедія» вирізняється серед романів Теодора Драйзера глибиною та всебічністю охоплення явищ американського життя. Письменник вважав, що американська дійсність при уявному процвітанні досить трагічна й жахлива, на його думку, завданням реалістичних письменників є опис усіх сторін американського життя.

Аналізуючи еволюцію особистості Клайда з підліткового віку, Теодор Драйзер зазначає, що підґрунтям усіх вчинків головного героя була саме необізнаність у тому, з чого слід починати свій шлях. Батьки не приділяли достатньої уваги вихованню дітей. Вони допомагали нужденним, рятували дівчат, що потрапили в біду, а власних дітей захистити забули. Проповідей і цитат із Біблії було недостатньо для виховання дітей, їм потрібне було пояснення, відверта розмова, чому того чи іншого робити не варто. Натомість батьки просто замовчували й заперечували те, з чим їхні діти пізніше зустрілися віч-на-віч в юному віці. Причиною стрімкого бажання віддатися спокусам є батьківська заборона й огида, з якою вони ставилися до всього, чого самі не розуміли й не приймали у своє життя. У юному віці хлопцем керують правила вищого світу, нав'язані йому заможними приятелями й простими робітниками, які точно знають, як має виглядати й поводитися представник вищого рангу. Клайд стає маріонеткою в злих обіймах престижу, становища, класу. Він згоден на все, аби досягти бажаного. В результаті Клайда можна назвати рабом чужої думки, оскільки він не лише переймався про те, що скажуть інші, а й діяв у дусі натовпу. Його сліпа покора законам вищого світу призводить до моральної розрухи. На шляху до втілення американської мрії головний герой обирає моральну загибель. Не розуміючи істинної цінності життя, він приречений стати жертвою людського честолюбства й водночас бути негідником, якого засудить і розтерзає те ж саме суспільство, заради думки якого він готовий учинити злочин.

Ключові слова: особистість, вплив, суспільство, письменник, роман, герой, мораль.

Постановка проблеми. Проблема морального занепаду особистості як згубного впливу суспільства в романі Т. Драйзера «Американська трагедія» досить актуальна. Вона зумовлена тим, що у вітчизняному літературознавстві мало приділено уваги саме такому аспекту творчості Т. Драйзера, як соціальні проблеми особистості й гуманізації суспільства конкретно зображуваної епохи. У цілому художня спадщина автора є досить вивченою ланкою вітчизняного літературознавства, проте, враховуючи цінність прозових напрацювань автора і його неоцінений внесок у царину світової літературної класики, виникла потреба детальніше розглянути означені аспекти творчості Т. Драйзера.

Творчість Т. Драйзера ввібрала в себе досягнення кращих письменників і мислителів мину-

лого. В художній творчості він орієнтувався на реалістичні й натуралістичні традиції О. де Бальзака, Ф. Достоєвського, А. Дюма, Е. Золя, М. Твена й Л. Толстого. Письменник-реаліст Т. Драйзер підіймає у своїх творах питання місця та ролі особистості в житті соціуму, проблему протиставлення особистості й суспільства, детально розглядає різноманітні психологічні й соціальні аспекти існування індивіда в людському суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед напрацювань, присвячених вивченню біографії та творчої спадщини Т. Драйзера, варто виділити роботи таких науковців, як С. Батурина [2], Т. Денисової [4], Я. Засурського [6], Г. Злобіна [7], А. Лозовського [9]. Монографія Р. Лінгемана [11] є однією із базових робіт у зарубіжному

драйзерознавстві, однак у ній робиться акцент на біологічний детермінізм героїв письменника. Заслугує на увагу дисертаційне дослідження О. Морозкіної «Творчість Теодора Драйзера і літературний розвиток США на рубежі XIX – XX століть» [10], присвячене аналізу філософсько-естетичних поглядів і творчої спадщини письменника. У роботах А. Аманової [1], Б. Гіленсона [3], Ю. Ковальова [8] йдеться про вивчення окремих проблем художнього методу й творчості Т. Драйзера.

Однак, незважаючи на певну кількість праць, присвячених творчості Т. Драйзера, в сучасному літературознавстві й критиці бракує досліджень соціальних проблем особистості й гуманізації соціуму в літературній спадщині митця.

Постановка завдання. Відтак, нашим завданням є дослідити процес морального занепаду особистості як наслідок згубного впливу суспільства в романі Т. Драйзера «Американська трагедія».

Виклад основного матеріалу. «Американська трагедія» вирізняється серед романів Т. Драйзера глибиною та всебічністю охоплення явищ американського життя. Теодор Драйзер вважав, що американська дійсність при уявному процвітанні досить трагічна й жахлива, на його думку, завданням реалістичних письменників є опис усіх сторін американського життя: не тільки спорт, життя Голлівуду, створення трестів і корпорацій, поява нових автомобілів, але й негативні аспекти американського життя.

Прикладом нещадного впливу суспільства на покоління, що зросло за його егоїстичними принципами, стає доля простого юнака з непростими амбіціями, Клайда Гріфітса. Цей хлопчина з дитинства був обділений свободою вибору. Сім'я Гріфітсів складалася із шести осіб, двох батьків – Ейси й Ельвіри Гріфітсів – і чотирьох дітей – Ести, Клайда, Джулії та Френка. Мати з батьком керували місією «Зоря надії», що прославляла Бога й була покликана допомагати нужденним. Та чи не були самі Гріфітси тими нужденними, яким потрібна була згодом допомога?! Таким питанням підсвідомо був заклопотаний їхній син-підліток Клайд, котрий був змушений ходити вулицями разом із батьками, братом і сестрами й співати проповіді на Славу Божу. Ось так автор знайомить читача з головним героєм роману.

Тут Клайд постає перед нами ще зовсім чистим, наївним підлітком, у душі якого закрадається сумнів щодо того, чи доцільне заняття його батьків у такий важкий для Гріфітсів час.

Зневіра Клайда у вищі сили заповнює його свідомість тоді, коли він бачить цю разючу різницю

між сім'єю Гріфітсів та іншими людьми. На вулиці його дразнять сином Ейси-проповідника, й він починає вірити в те, що справа його сім'ї соромлива й мізерна в суспільстві, оскільки решта його знайомих хлопчиків такого не роблять, а чому він має?! Хіба він гірший за інших?! У цей момент Клайд переживає внутрішній протест – він робить те, чого не хоче, а це буде продовжуватися до тієї миті, доки він не виросте й не вчинить бунт. Було б добре, якби йому вибитися в люди, й тоді б він ні дня не ходив отак вулицями з органчиком і псалмами.

«І все довкола було таке похмуре й сумне, що Клайдові стала ненависна сама думка про те, щоб жити тут і в майбутньому, а що більш ненависне – діяти для справи, служникам якої доводилось щоразу вдаватися до когось по допомогу, завжди молитися та випрохувати подачки [5, с. 16]».

На жаль, Клайд рано зрозумів, що коли він не зарадить собі сам, то ніхто йому більше не допоможе. Серед того, що було пов'язано з його батьками й дуже зацікавлювало, був заможний дядечко Семюел на Сході. Хлопець розуміє, що його батьки поставилися до виховання дітей досить недбало, й знайти відповідне заняття йому буде непросто.

На світосприйняття хлопця впливає втеча старшої сестри Ести, й він ще більше зневірюється в богів, якого так славить його мати. Тепер Клайд найстарший у сім'ї та має допомагати батькам. Його омріяною путівкою в доросле заможне життя стає посада посильного в готелі Грін-Девідсон. Та натомість Клайд зраджує усім принципам пристойності, яких його навчали батьки. Він бреше матері про зарплатню, крізь зуби погоджується позичити їй грошей, до ранку гуляє з дівчатами й хлопцями з готелю, пробує спиртні напої та відвідує будинок розпусти. У цей час в ньому борються дві особистості – син Елеонори Гріфітс і незалежний, полонений спокусами дорослого життя Клайд.

Спосіб життя Клайда кардинально різниться від його буденності в батьківському домі, але й на життя багатія це теж не схоже. Як наслідок усіх цих падінь моральності Клайда є інцидент із дівчинкою, яку п'яні молодики, працівники готелю Грін-Девідсон, збили вкраденою машиною та були змушені втікати від поліції. Клайд був серед них, хоч водієм був інший хлопець. Клайд відчуває, що, потрапивши до рук поліції, вже нічого не зможе довести й вирішує тікати.

Думка Клайда про таке чудове, заможне, безтурботне життя бере гору над його почуттям відповідальності й справедливості. Відповідно до такої

реакції головного героя можна зробити висновок, що хлопчина нехтує принципами батьківського виховання, не усвідомлюючи свою винуватість, він робить усе навпаки, як вчила мати. Та чи можна його засуджувати через те, що батьківські принципи не стали його власними?!

Наступний період у житті Клайда тісно межує з таким омріяним заможним життям і вищими колами лікурзької молоді. Автор зображує хлопця двадцятирічним юнаком, який вже набрався певного життєвого досвіду. Цього разу Клайд остаточно вирішує сам опікуватися своєю долею та вдається до рішучих дій.

«Він відчув, що значить виконувати важку принизливу працю, шукати притулку в жалюгідних кутках, не мати ані близьких, ані друзів і самому прокладати собі шлях у житті. І поступово в ньому розвинулася значна впевненість у собі, вкрадливість і такт, на які три роки тому ніхто не вважав би його здатним. Але головне, – і це особливо відрізняло його від Клайда минулих днів, який утік з Канзас-Сіті в товарному вагоні, – він став набагато обережніший і стриманіший. Бо відтоді, як він утік з Канзас-Сіті і повинен був вдаватися до всіляких хитрощів, щоб проіснувати, він зрозумів, що його майбутнє залежить тільки від нього самого. Його рідні – в цьому він остаточно переконався – нічим не могли допомогти йому. Всі вони – і мати, і батько, і Еста, – були надто непрактичні і надто бідні [5, с. 223]».

Клайд цілковито зневіряється в сім'ї, в якій народився, хоча йому дуже не вистачає матері. Він пише їй листи під вигаданим ім'ям, де заявляє, що причиною його втечі є невпевненість його самого у своїй невинуватості. Світосприйняття хлопця змінюється, але поступово він знову стає на шлях здійснення своєї мрії вибитися в люди. Клайд навіть розробляє певний алгоритм дій для досягнення бажаного.

Після знайомства з дядьком Семюелем Гріфітсом Клайд переїздить до Лікурга, де за запрошенням дядька має працювати на його фабриці з виготовлення комірців. Приїхавши до міста, де його прізвище таке шановане, Клайд відчуває себе частиною того життя, яким живуть лікурзькі Гріфітси. Не докладаючи жодних зусиль, він просто приміряє на себе дядьків престиж.

Життя в Лікурзі кардинально змінює Клайда, коли він починає працювати на дядьковій фабриці. З самого початку автор націлює читача на хибну відправну точку, яку бере Клайд у досягненні мети. Вона втілена не в діях, а власне в думках молодого, амбітного хлопця. Розмите уявлення

про життя в розкошах і безмірному достатку Клайд плекає протягом усього свого життя.

Клайдове життя – це своєрідна гра на глядача. Опинившись у Лікурзі, він не націлює себе на тяжку працю, яка була б його візитною карткою під час вступу до вищого суспільства. Натомість хлопець розмірковує, кому б він втер носа в Канзас-Сіті своїм новим, нехай ще таким хитким становищем. Він задивляється на дівчат, приймає сумнівні пропозиції розважитись від молодих людей не з найпристойніших сімей. На шляху до своєї мети він не може встояти перед спокусами гріховного світу, як сказала б його мати. Клайдові плотські бажання, бурхливі почуття, швидкоплинні захоплення стають єдиним, що роздратує хлопця, коли він лишається сам на сам із реальністю свого становища. Та в цей же момент вони й руйнують його із середини, й ще більше вкорінюються у свідомості Клайда, як щось невіддільне, дозволене й необхідне для іміджу заможного юнака. Успіх – це гроші, а гроші – ключ до всездозволеності.

Напрошується питання – якщо Клайд дійсно розуміє своє справжнє становище, то чому він не погоджується з тим, що вже має – прихильність звичайних дівчат-касірок, поступливих і неприхлихих? Адже для того, щоб виношувати якийсь план дій, людині потрібна чимала мотивація, підтримка чи своєрідний поштовх до дій. Таким рушієм для Клайда стають загальноприйняті канони престижу в американському суспільстві, запрошення його в дім Гріфітсів, підвищення по службі як певна винагорода за те, що він є племінником такої заможної, авторитетної персони в Лікурзі.

«Ви повинні «належати до світу», а інакше вам нема куди подітися. Та, мабуть, це й правильно [5, с. 279]».

Всі ці зміни вплинули на Клайда, утворивши поле спотворення реальності в його свідомості. Перепусткою у вищий світ стало відоме прізвище, але щоб там затриматись потрібне було щось більше, чого Клайд не намагається досягнути. Оскільки він бачить лише зовнішні прояви красивого життя, то стає його частиною лише візуально, а не проникає в його суть, підвалини, причини й наслідки.

Таким чином, марнуючи вечори на самоті, Клайд розуміє, що не потрібен своїм багатим родичам як повноцінний член сім'ї, адже він людина не їхнього кола. Клайд відмовився від дружби з компанією Діларда, хлопця, що теж мріяв висунутися в суспільстві, на користь своїх

заможних родичів. Снобізм і пиха почали заволодівати ним, і одночасно Клайд почувається дуже самотнім, оскільки немає нікого поряд, із ким би можна було поділитися досягнутим. Опанувавши посаду начальника штампувального цеху, Клайд починає задивлятися на дівчат-працівниць. Як начальник він не має права заводити будь-які стосунки з підлеглими згідно зі статутом фабрики Гріфітсів. На жаль, бідний родич занадто слабкий до раптових фізичних бажань і насмілюється порушити заборону, що панує на підприємстві. Не можна сказати, що Клайд сліпо йшов за своїми примхами й ні в чому собі не відмовляв, були моменти, коли він сумнівався у власних вчинках, але це скоріше було через страх втратити те, чого він так довго досягав, ніж через проблиск здорового глузду. Більш того, хлопець вирішує завести таємний роман із підлеглою робітницею. Бажання відчувати підтримку перемогло обіцянку зав'язати з жінками. Боячись реакції багатих родичів, дівчина стає його секретною втіхою.

Саме такі переконання Клайда й знаменують катастрофу його моральності. Зваблена ним дівчина, нічого не підозрюючи, згодом опиниться заручницею непростой ситуації, розв'язання якої вона бачитиме лише в одруженні з племінником Гріфітсів. Моральне падіння головного героя відбувається саме в момент помислу пов'язати своє інтимне життя з дівчиною-робітницею, не відчуючи за плечима найменшої відповідальності.

Події, що розвиваються далі, є не чим іншим, як наслідками морального занепаду особистості Клайда Гріфітса. Солодке грошовите життя вабить хлопця так само, як і його статні представники – молоді леді й джентльмени. І ось настає момент тріумфу, коли Клайда приймають за свого на всіх світських заходах, а поміж його дівчат з'являється юна багатійка. Єдиною перепорою на шляху до такого омріяного становища в суспільстві, вдалого кохання стає та колишня Клайдова розрада – дівчина-робітниця, яка тепер вагітна. Клайд занапастив не лише себе. Коли вони не знаходять виходу, як позбутися дитини, хлопець починає брехати вагітній коханці, що одружиться з нею, в той час, коли самого Клайда все глибше затягує в павутину світських розваг. Несподівано рішення знайшлося. На очі молодикові потрапила газетна стаття про потонулу пару на озері Пасс. І Клайд задумується, а що якби вони з Робертою були на місці тієї пари?! А що коли ця газета й підкаже йому правильне рішення із цієї ганебної, катастрофічної ситуації?!

Як бачимо, ідея вбивства Клайдові якоюсь мірою теж нав'язана соціумом. Стверджувати такий факт дає характеристика Клайда як боягуза, морально нестійкої особистості, людини, залежної від думки оточення. В силу малої освіченості Клайда, хлопчина занапастив морально й фізично себе й свою коханку Роберту Олден, скоївши вбивство. Як наслідок, бачимо моральну загибель головного героя, коли в його свідомості з'являється невідомий голос, що начебто надиктовує план вбивства дівчини. У цей момент Клайдом керує темний бік його горезвісної мрії. Він зробив це заради свого щастя, заради звання члена вищого кола. Робітничий прошарок суспільства поважав лише пихатих снобів, які поводитися зверхньо й поглядом вказували місце біднішим за себе. Таким мав бути й Клайд, але, прибравши Роберту зі свого шляху, хлопець не відчуває полегшення, а навпаки кожної секунди страждає від жакливого тягара у вигляді страху – втратити все, чого добивався.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна зробити висновок, що головний герой роману «Американська трагедія» зображується автором як людина зі слабкою волею до мирських втіх, і водночас цілеспрямованим юнаком, що протягом усього життя скерований єдиною метою. Аналізуючи еволюцію особистості Клайда з підліткового віку, слід зазначити, що підґрунтям усіх його вчинків була саме необізнаність у тому, з чого слід починати свій шлях. Батьки не приділяли достатньої уваги вихованню дітей. Вони допомагали нужденним, рятували дівчат, що потрапили в біду, а власних дітей захистити забули. Проповідей і цитат із Біблії було не досить для виховання дітей, їм потрібне було пояснення, відверта розмова, чому того чи іншого робити не варто. Натомість батьки просто замовчували й заперечували те, з чим їхні діти пізніше зустрілися віч-на-віч в юному віці. Причиною стрімкого бажання віддатися спокусам є батьківська заборона й огида, з якою вони ставилися до всього, чого самі не розуміли й не приймали у своє життя. В юному віці хлопцем керують правила вищого світу, нав'язані йому заможними приятелями й простими робітниками, які точно знають, як має виглядати й поводитися представник вищого рангу. Клайд стає маріонеткою в злих обіймах престижу, становища, класу. Він згоден на все, аби досягти бажаного. В результаті Клайда можна назвати рабом чужої думки, оскільки він не лише переймався через те, що скажуть інші, а й діяв у дусі натовпу.

Його сліпа покора законам вищого світу призводить до моральної розрухи. На момент втілення злочинного плану, нав'язаного газетною статтею, в Клайда лишається лише його зображення у водах озера Крам, на дні якого спочила вагітна дівчина. На шляху до втілення американської

мрії головний герой обирає моральну загибель. Не розуміючи істинної цінності життя, він приречений стати жертвою людського честюлюбства й рівночасно бути негідником, якого засудить і розтерзає те ж саме суспільство, заради думки якого він готовий учинити злочин.

Список літератури:

1. Аманова А. А. Курс лекцій по мировой литературе XX века. КГУ им. Бердаха, 2008. 48 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/770958/>.
2. Батурич С. С. Портреты американских писателей. Москва : Художественная литература, 1979. 422 с.
3. Гиленсон Б. А. История литературы США. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 704 с.
4. Денисова Т. Н. Історія американської літератури XX століття. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 487 с.
5. Драйзер Т. Американська трагедія. Київ : Радянський письменник, 1955. 1172 с.
6. Засурский Я. Н. Теодор Драйзер: жизнь и творчество. Москва : Издательство Московского университета, 1977. 320 с.
7. Злобин Г. П. По ту сторону мечты: страницы американской литературы XX века. Москва : Художественная литература, 1985. 335 с.
8. Ковалев Ю. В. От «Шпиона» до «Шарлатана». Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2003. 258 с.
9. Лозовский А. И. Новеллистика Т. Драйзера : учебное пособие. Краснодар : КГУ, 1987. 102 с.
10. Морозкина Е. А. Творчество Теодора Драйзера и литературное развитие США на рубеже XIX – XX веков : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.01.05. Санкт-Петербург, 1995. 386 с.
11. Lingeman R. Theodore Dreiser: An American Journey 1908–1945. Vol. 2. New York : Putnam Adult, 1990. 544 p.

Kozubenko L. M. THE PROCESS OF THE MORAL DECLINE OF PERSONALITY AS A CONSEQUENCE OF THE DETRIMENTAL INFLUENCE OF SOCIUM IN T. DREISER'S NOVEL "AMERICAN TRAGEDY"

The article deals with the problem of moral decline of personality as a consequence of the detrimental influence of society in T. Dreiser's novel "American Tragedy". Attention is drawn to the fact that the main character of the novel, Clyde Griffiths, is portrayed by the author as a person with a weak will to worldly pleasures, and at the same time a purposeful young man who, throughout his life, is driven by the sole purpose of achieving success and wealth.

"American Tragedy" stands out among T. Dreiser's novels by the depth and comprehensive coverage of the phenomena of American life. The writer believed that American reality, with its imaginary prosperity, is rather tragic and horrifying, in his view, the task of realistic writers is to describe all aspects of American life.

Analyzing the evolution of Clyde's personality from adolescence, T. Dreiser notes that the basis of all the actions of the protagonist was the ignorance of where to begin your journey. Parents did not pay enough attention to parenting. They helped the needy, rescued girls in need, and forgot to protect their own children. The sermons and Bible quotes were not enough to bring up children, they needed an explanation, a frank conversation, why not do it. Instead, parents were simply silent and denied what their children later met face-to-face at a young age. The reason for the urgent desire to give in to temptation is the parental prohibition and revulsion with which they treated everything they did not understand and did not take into their lives. At a young age, the boy is governed by the rules of the higher world, imposed on him by wealthy friends and ordinary workers, who know exactly how a high-ranking representative should look and behave. Clyde becomes a puppet in the evil embrace of prestige, position, class. He agrees to achieve what is desired. As a result, Clyde could be called a slave to someone else's thought because he not only worried about what others would say, but also acted in the spirit of the crowd. His blind obedience to the laws of the higher world leads to moral destruction. On the path to the realization of the American dream, the protagonist chooses moral loss. Not understanding the true value of life, he is doomed to become a victim of human ambition and at the same time to be a scoundrel, condemned and torn by the same society for which he thinks he is ready to commit a crime.

Key words: *personality, influence, society, writer, novel, hero, morality.*